

Franciszek Sztabiński

"Questions and Answers in Attitude Surveys : Experiments on Question Form, Wording and Context",
Howard Schuman, Stanley Presser,
New York, 1981 : [recenzja]

Przegląd Socjologiczny Sociological Review 37, 291-292

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Howard Schuman, Stanley Presser, *QUESTIONS AND ANSWERS IN ATTITUDE SURVEYS. EXPERIMENTS ON QUESTION FORM, WORDING AND CONTEXT*, Academic Press, New York 1981, ss. 370.

Książka *Questions and Answers in Attitude Surveys. Experiments on Question Form, Wording and Context*, której autorami są H. Schuman i S. Presser, prezentuje wyniki 35 badań nad różnymi typami pytań stosowanymi w surveyach dotyczących „zjawisk subiektywnych” – a więc postaw, opinii, wierzeń, wartości, preferencji, ale także i „faktów”, jako że niektóre z nich mają znaczny komponent subiektywny. Wspomniane badania, w których przeprowadzaniu uczestniczyli autorzy omawianej książki, zrealizowane były w latach 1974 – 1980 w większości na próbach generalnych (ogólnoamerykańskich) – liczących od 300 do 1900 respondentów (przeważały badania na próbach 500 – 700-osobowych). W większości przypadków (27 badań) zastosowano technikę wywiadu telefonicznego, w pozostałych zaś – wywiadu kwestionariuszowego.

Książkę otwiera rozdział wstępny zatytułowany: „Scope and Method”, który poświęcony jest omówieniu celu i zakresu prezentowanych analiz. Autorzy wychodzą od stwierdzenia, iż wcześniejsze badania, poświęcone problemom związków między pytaniami a uzyskiwanymi odpowiedziami miały raczej ograniczony charakter i nie były w pełni wyczerpujące. Brano w nich bowiem pod uwagę wpływ wyłącznie jednego lub co najwyżej dwóch czynników (np. forma, kolejność pytań lub układ alternatyw), co praktycznie uniemożliwiało prowadzenie bardziej pogłębionych studiów. Celem H. Schumana i S. Pressera jest natomiast wielopłaszczyznowa analiza pytań uwzględniająca wpływ jednocześnie kilku czynników na rozkłady i wartość otrzymywanych rezultatów, a w konsekwencji na rozmiar i kierunek związków między cechami.

Rozdział II, zatytułowany: „Questions Order and Response Order”, poświęcony jest problemom porządku pytań – relacji między poszczególnymi pytaniami (question order effect) oraz porządku alternatyw w ramach jednego pytania (response order effect). Autorzy stwierdzają, iż negatywne zjawiska związane z kolejnością pytań i układem alternatyw mogą, ale nie muszą występować w poszczególnych badaniach.

W rozdziale III: „Open versus Closed Questions”, autorzy porównują dwa typy pytań – zamknięte i otwarte, wskazując na ich zalety i wady. Na przykładach wyników badań wykazują, iż nie zawsze możliwe jest zastąpienie pytań otwartych zamkniętymi i odwrotnie. Różnice w rozkładach odpowiedzi na nie są spowodowane przede wszystkim poziomem wykształcenia respondentów. W zakończeniu autorzy postulują tworzenie kafeterii do pytań zamkniętych w oparciu o kategorie empiryczne.

W kolejnych dwóch rozdziałach: „The Assessment of No Opinion” oraz „The Fine Line between Attitudes and Non – Attitudes” podniesione zostało zagadnienie odpowiedzi typu „nie wiem”. W badaniach postaw jest to bardzo istotny problem, ze względu na to, iż odpowiedzi tego rodzaju mogą być wskaźnikiem faktycznego braku opinii, ale jednocześnie także i formą „ucieczki” – uchylenia się respondenta od odpowiedzi. Z drugiej jednak strony, w wielu przypadkach respondenci nie posiadający opinii na dany temat, mimo wszystko udzielają odpowiedzi, nie chcąc okazać się ignorantami w oczach ankietera. Co więcej, powyższe sytuacje są w pewnym sensie „funkcją” zachowania ankietera – intensywności zachęty do udzielenia odpowiedzi (tzw. encouraging effect).

Rozdział VI: „Measuring a Middle Position” poświęcony jest natomiast zagadnieniom skal. Autorzy rozpatrują konsekwencje zastosowania skal pełnych do otrzymywanych wyników, i niepełnych, tzn. z pominięciem punktu środkowego. Stwierdzają, iż pomijając punkt „0” zmusza się respondenta do wyboru między dwoma skrajnymi biegunami; z drugiej jednak strony, w przypadku skali pełnej – środkowa pozycja daje efekt zbliżony do kategorii „nie wiem”. Na zakończenie autorzy omawiają problemy związane ze stosowaniem skal długich – ponad pięciopunktowych.

Dwa następne rozdziały – VII i VIII, zatytułowane: „Balance and Imbalance in Que-

stions” i „The Acquiescence Quagmire”, poświęcone są problemom budowania pytań, a mianowicie ich symetrii, czy też wewnętrznej równowagi. Konstruując pytanie należy wskazać respondentowi całe spektrum możliwych odpowiedzi, nie zaś jedynie te, które zostały przez badacza wybrane (w ten sposób pytanie staje się sugerujące). I tak, np. pytanie: „Czy jest P. za...” przynosi zupełnie inne rozkłady odpowiedzi niż pytanie wskazujące obydwie alternatywy, tzn. „Czy jest P. za..., czy przeciw?”. Analogiczna zasada „równoważenia” dotyczy konstruowania kafeterii w pytaniach wieloalternatywnych. Jej nieprzestrzeganie powoduje wystąpienie tzw. błędu przychylności (agreeing-response bias), który prowadzi do tendencyjności odpowiedzi.

Kolejne rozdziały: „Passionate Attitudes: Intensity, Centrality and Committed Action” oraz „Attitude Strength and the Concept of Crystallization” koncentrują się wokół problemów badania, a właściwie pomiaru postaw. Samo określenie kierunku postawy (za lub przeciw) jest zbyt uproszczeniem. Dlatego należy dokonywać nie tylko pomiaru mocy, natężenia postawy, jej intensywności, ale także i odnosić otrzymywane rezultaty do konkretnych zachowań badanych. Kontynuując tę linię rozważań, autorzy podejmują następnie problem stałości postawy w czasie oraz jej wewnętrznej spójności.

Ostatni z rozdziałów merytorycznych: „Tone of Wording” poświęcony jest zagadnieniom formułowania pytań, ich brzmienia oraz używanego słownictwa. Autorzy wskazują, iż problem ten obok zagadnień formy pytania, jest czynnikiem wpływającym na rezultaty badań.

W ostatnim – XII rozdziale zatytułowanym: „Some Final Thoughts on Survey Research and Research on Survey”, autorzy dokonują podsumowania swoich dotychczasowych rozważań i wypływających z nich wniosków. Ponadto formułują dalsze hipotezy i wskazania dla badaczy dotyczące surveyów i badań nad nimi.

W książce zamieszczone są również 4 aneksy poświęcone kolejno problemom: replikowalności badań; doboru oraz realizacji próby w badaniach surveyowych; pomiaru stopnia poinformowania i wiedzy; oraz efektu „przychylności” w badaniach postaw. Książkę zamyka spis literatury zalecanej oraz indeks przedmiotowy.

Z powyższej krótkiej prezentacji wynika, że zakres poruszanych w omawianej książce problemów jest stosunkowo szeroki. Niektóre z nich znaleźć można oczywiście również i w innych podręcznikach, przy czym są one rozproszone i omawiane na marginesie innych zagadnień, nie stanowiąc odrębnego przedmiotu analiz. Wydaje się, że właśnie między innymi ten fakt stanowi o odmienności i wartości omawianej książki. Należy także zaznaczyć, iż autorzy nie przedstawiają ostatecznych rozstrzygnięć, nie dają gotowych „recept” jak należy przygotować kwestionariusz wywiadu czy też układać pytania. Pragną oni uświadomić jedynie wielość i całą złożoność problemów, które stają przed badaczem empirykiem, a jednocześnie i fakt, że otrzymywane rezultaty i ich wartość zależą przede wszystkim od tego, jak przygotowane zostanie narzędzie badawcze.

Na zakończenie warto wspomnieć, iż omawiana książka dedykowana jest pamięci S. Stoufera, który jak podkreślają autorzy, był przekonany o wartości badań surveyowych, mając jednocześnie świadomość ich dużych ograniczeń. Wydaje się, iż H. Schuman i S. Presser w swoich analizach prezentują podobną postawę.

Franciszek Sztabiński